

جایگاه زنان در حکومت مهدوی براساس روایات مهدوی

لیلا محمدی^۱

چکیده

در آموزه‌های روایی شیعه، حکومت مهدوی عصری نوین از شکوفایی ظرفیت‌های انسانی و معنوی برای همه انسان‌ها، به‌ویژه زنان، ترسیم می‌شود. روایات مهدوی نشان می‌دهد که زنان در دوران ظهور حضرت مهدی(عج)، نه تنها از جایگاهی فعال و مؤثر برخوردارند، بلکه مشارکتی گسترده در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی و حتی مدیریتی خواهند داشت. حضور زنان در زمره یاوران امام عصر(عج) و نقش آنان در نشر معارف و تحقق عدالت، نشانه تحولات بنیادین در نگرش به زن در جامعه جهانی مهدوی است. این مقاله به شیوه توصیفی بوده و درصدد پاسخ به سوال اصلی مقاله یعنی جایگاه زنان در حکومت مهدوی براساس روایات مهدوی می‌باشد. با توجه به یافته‌های مقاله، حکومت مهدوی بستری بی‌بدیل برای رشد، شکوفایی و ایفای نقش فعال زنان در ساخت تمدن انسانی - الهی فراهم می‌سازد؛ ظرفیتی که ریشه در تعالیم اصیل اسلام و وعده‌های روایی درباره آینده بشریت دارد.

کلیدواژه‌ها: زنان، حکومت مهدوی، روایات مهدوی، نقش اجتماعی.

^۱ . طلبه سطح ۲، حوزه علمیه خاوران، هیدج.

مقدمه

با وجود تأکید آموزه‌های دینی بر نقش والای زن، ابعاد حضور و جایگاه واقعی زنان در ساختار حکومت مهدوی همچنان ابعاد ناشناخته و پرسش‌برانگیزی دارد. بسیاری از روایات به نقش و مشارکت زنان در عصر ظهور اشاره کرده‌اند، اما تبیین نظام‌مند جایگاه آنان نیازمند بررسی دقیق و روشمند است. نبود تحلیل جامع از داده‌های روایی، باعث غفلت از ظرفیت‌های زنان در تمدن مهدوی شده است.

پرداختن به جایگاه زنان در حکومت مهدوی براساس روایات، زمینه فهم دقیق‌تری از نقش اجتماعی و معنوی زنان در جامعه آرمانی آینده را فراهم می‌کند. این موضوع می‌تواند راهگشای ارتقاء نقش و هویت زن مسلمان در عصر حاضر و الگوسازی برای نسل جوان باشد. تبیین جایگاه زنان در عصر ظهور، سبب تقویت انگیزه و امید در میان زنان مسلمان برای مشارکت فعال در فرآیند تحقق تمدن اسلامی خواهد شد. همچنین، این بحث بخشی مهم از بازخوانی روشمند آموزه‌های مهدوی و پاسخ به نیازهای فکری جامعه امروز است.

ضرورت پرداختن به جایگاه زنان در حکومت مهدوی براساس روایات، از آن‌روست که این موضوع موجب رفع ابهام‌ها و تصحیح برخی برداشت‌های نادرست تاریخی درباره نقش زن در جامعه دینی می‌شود. تحلیل جایگاه زنان در عصر ظهور، به بازشناسی ظرفیت‌های وجودی و اجتماعی آنان در فرآیند تحقق عدالت جهانی کمک می‌کند. این بررسی، زمینه‌ساز الگوسازی و ارائه تصویری روشن از انتظارات اسلامی نسبت به زنان در عصر موعود است. در نهایت، پرداختن به این بحث، پاسخی علمی به نیازهای فکری زنان مسلمان در جامعه معاصر خواهد بود. حال سوال اصلی مقاله این است که جایگاه زنان در حکومت مهدوی براساس روایات مهدوی چیست؟

سوالات فرعی: ۱- تعریف زن در منظومه اسلامی چیست؟

۲- مهدویت و حکومت مهدوی از منظر روایات چیست؟

۳- روایات مهدوی و جایگاه زنان چیست؟

۴- نقش‌ها و کارکردهای زنان در حکومت مهدوی چیست؟

در مورد پیشینه مقاله می‌توان به مقالاتی که اشاره کرده‌اند پرداخت:

۱-مقاله «نقش اجتماعی زنان در زمینه سازی جامعه مهدوی» از فاطمه علایی رحمانی ۱۳۹۵ش؛ در این پژوهش نقش زنان در راه کمال جامعه با الهام از جایگاه حقیقی و ارزش‌های شخصیتی زنان مورد بررسی قرار گرفته است.

۲-مقاله «نقش خانوادگی زن در تحقق جامعه مهدوی در عصر غیبت» از کبری حمیدی ۱۴۰۱ش؛ تحقیق حاضر در پی اثبات این است که زنان با خودسازی و تربیت نسل منتظر و همچنین فعالیت‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، نقش به‌سزایی در تحقق جامعه مهدوی داشته باشند.

۳-مقاله «جایگاه زنان در زمینه سازی ظهور» از رقیه انصاری چشمه ۱۳۹۸ش؛ پژوهش حاضر نقش زنان در تقویت بینشی خود و تربیت نسل منتظر و همچنین تاثیر فعالیت‌های آنها در حیطه فردی، اجتماعی و خانوادگی در زمینه سازی ظهور را بررسی می‌کند.

بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد تاکنون هیچ پژوهش یا منبع علمی به‌طور خاص به جایگاه زنان در حکومت مهدوی براساس روایات مهدوی پرداخته نشده است. در این مقاله تلاش شده به صورت دقیق مورد بررسی قرار گیرد.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- تعریف زن در منظومه اسلامی

در منظومه معرفتی اسلام، زن جایگاهی والا و ارزشمند دارد و به عنوان انسان کامل، دارای بعد جسمانی و روحانی هم‌سنگ با مردان معرفی می‌شود. قرآن کریم در آیات متعددی بر یکسانی انسانیت زن و مرد و ظرفیت معنوی و اخلاقی هر دو تأکید می‌کند، به گونه‌ای که معیار کرامت و ارزش، تقوا و معنویت است نه جنسیت^۱. از نگاه متفکران مسلمان، زن آفرینش مستقل و اراده آزاد دارد و همان گونه که مردان مأمور به رشد، تعالی و قرب الهی‌اند، زنان نیز در این مسیر مکلف‌اند و از استعدادهای ویژه‌ای برای تجلی فضایل انسانی برخوردارند^۲.

اسلام برخلاف نگرش‌های تحقیرآمیز رایج در برخی فرهنگ‌های پیش از اسلام، زن را موجودی مستقل و شایسته دانسته و در حقوق، مسئولیت‌ها و عرصه‌های اجتماعی و معنوی او را شریک مرد قرار داده است. زن در منابع اسلامی نه تنها عنصری منفعل و حاشیه‌ای نیست، بلکه حتی می‌تواند محور تحول اجتماعی، تربیت نسل صالح، و مشارکت مؤثر در عرصه‌های مختلف معنوی و اجتماعی باشد؛ چنان که در روایات معتبر، زنان صالحه با عنوان “ریحانه‌الجنة” و “نور عین” یاد شده‌اند و شأن مادر در کنار نبوت و امامت با تعابیر بلند ستوده شده است^۳.

۱-۲- مهدویت و حکومت مهدوی از منظر روایات

مهدویت به عنوان یکی از اساسی‌ترین باورهای شیعه امامیه، به معنای ایمان به ظهور حضرت مهدی عجل‌الله تعالی فرجه و تشکیل حکومت عدل جهانی است. بر اساس روایات متعدد، امام مهدی (عج) به عنوان منجی موعود، وظیفه برپایی قسط و عدل را بر عهده دارد و جهان را پس از فراگیر شدن ظلم و فساد، به جامعه‌ای براساس حق، انصاف و معنویت مبدل می‌سازد. مطابق روایت معروف پیامبر(ص): «لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى

۱. حجرات: ۱۳.

۲. مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۲۵-۲۷؛ جوادی آملی، زن در آینه جلال و جمال، ص ۳۰-۳۴.

۳. جوادی آملی، زن در آینه جلال و جمال، ص ۸۴؛ غزالی، زنان بین سنت‌های کهن و جدید، ص ۲۱۹؛ مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۰، ص ۳۵۰.

يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ وَلَدِي اسْمُهُ اسْمِي وَكُنْيَتُهُ كُنْيَتِي^۱؛ این رویکرد، مهدویت را نه صرفاً یک اندیشه آینده‌نگر، بلکه یک حقیقت جاری در جامعه شیعه می‌داند که همواره محرک عدالت‌خواهی و تحول اجتماعی بوده است.

در بخش وسیعی از روایات، حکومت مهدوی به عنوان نمونه‌ای از اعلای جامعه آرمانی اسلامی تصویر شده است؛ حکومتی که در آن نه تنها عدالت و امنیت برقرار می‌شود، بلکه علم، عقلانیت، رفاه و پیشرفت به اوج می‌رسد و مشارکت عمومی در شئون جامعه معنا پیدا می‌کند. در حدیثی از امام باقر(ع) آمده است: «إِذَا قَامَ قَائِمُنَا وَضَعَ اللَّهُ يَدَهُ عَلَى رُءُوسِ الْعِبَادِ فَجَمَعَ بِهَا عُقُولَهُمْ وَكَمَلَتْ بِهِ أَحْلَامُهُمْ»^۲؛ یعنی وی هنگام ظهور موجب تکامل عقل‌ها و رشد افکار انسان‌ها خواهد شد. بر اساس این روایات، حکومت مهدوی، تحقق وعده الهی در برپایی تمدن توحیدی-انسانی است که همه اقوام و ملل از برکات آن بهره‌مند خواهند شد.^۳

۳-۱- جایگاه زن در آموزه‌های دینی پیش از عصر ظهور

در شریعت اسلامی، زن به عنوان موجودی صاحب کرامت و دارای ظرفیت بالایی معنوی و اجتماعی شناخته می‌شود. آیات متعددی از قرآن کریم، کرامت و ارزشمندی زن را همچون مردان در پیشگاه الهی تصریح کرده‌اند و تقوا را معیار برتری اعلام می‌دارند.^۴ پیامبر اکرم(ص) نیز در تغییر وضعیت زنان نزد عرب جاهلی نقش اساسی ایفا کرد و بارها بر حق انسانیت، شرافت و کرامت زنان تأکید نمود، چنان‌که فرمود: «همه مردم مانند دندان‌های شانه برابرند»^۵؛ بنابراین تصریح متون اسلامی، زنان به لحاظ حق انتخاب، تحصیل علم، رشد فضایل اخلاقی و حتی مشارکت اجتماعی در چارچوب ارزش‌های دینی، تکلیفی یکسان با مردان دارند.^۶

۱. اخطب‌خوارزم، المناقب، ج ۵۱، ص ۸۰؛ کورانی، عصر ظهور، ص ۵۱-۵۲.

۲. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۲۵.

۳. صافی گلپایگانی، نوید امن و امان در سایه دولت مهدی، ص ۱۰۱.

۴. حجرات: ۱۳.

۵. پاینده، نهج‌الفصاحه، حدیث ۱۸۶۴؛ مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۲۵.

۶. جوادی آملی، زن در آینه جلال و جمال، ص ۳۵-۴۲.

علیرغم پیشرفت‌های اجتماعی و سیاسی، هنوز در بسیاری از مناطق جهان، عدالت جنسیتی و برابر حقوق میان زنان و مردان به طور کامل تحقق نیافته است. در بسیاری از جوامع، زنان با چالش‌هایی چون دسترسی محدود به منابع عمومی، نابرابری‌های حقوقی و موانع فرهنگی مواجه‌اند. در مقابل، حکومت مهدوی براساس روایات، عدالت مطلق را اجرا می‌کند و تبعیض‌های جنسیتی به‌طور کامل برطرف می‌شود. امام باقر(ع) می‌فرمایند: «حکومت قائم، حقوق پایمال شده هر فردی را به او بازمی‌گرداند، حتی اگر حق او زیر یک سنگ در اعماق زمین باشد»^۱ این بیان نشان‌دهنده پایان ظلم جنسیتی در عصر ظهور است.

ب. تفاوت در الگوهای نقش‌آفرینی

در حکومت مهدوی، نقش زنان براساس الگوهای معنوی چون حضرت زهرا(س) و حضرت زینب(س) است. آن‌گونه که امام زمان(عج) در یکی از نامه‌های خود به شیعیان سفارش می‌کنند: «رفتار و منش خود را بر پایه سیره و سبک زندگی فاطمه(س) قرار دهید»^۲؛ این نگاه الگویی از زنان برجسته در صدر اسلام، تفاوت قابل‌توجهی با نظام‌های امروز دارد که عمدتاً به جای الگوسازی معنوی، بر الگوهای سکولار و تمرکز بر فردگرایی استوارند.

ج. تفاوت در میزان مشارکت عملی

علیرغم تلاش‌های جهانی برای افزایش حضور اجتماعی زنان، مشارکت عملی آنان در تصمیم‌گیری‌های کلان هنوز محدود است. در حکومت مهدوی، حضور زنان به‌عنوان افراد مؤثر و فعال در تصمیم‌گیری‌های حکومتی و مأموریت‌های جهانی گزارش شده است. امام صادق(ع) می‌فرمایند: «زنان در کنار مردان برای تحقق عدالت جهانی خانه‌به‌خانه سفر می‌کنند»^۳؛ این تصویر نشان‌دهنده مشارکت کامل و برابر زنان در نهضت جهانی مهدویت است، که هنوز در جوامع امروزی به‌طور کامل مشاهده نمی‌شود.

د. ماهیت عدالت‌ساختاری

^۱ . الغیبه، نعمانی، ص ۷۲.

^۲ . مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۱۳۶.

^۳ . همان، ج ۵۲، ص ۳۲۴.

در حکومت مهدوی، اساس عدالت بر پایه آموزه‌های الهی است و تضادهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی محل عدالت به‌طور کامل حذف می‌شود. در حالی که در جوامع کنونی، نظام‌های عدالت بر پایه سازگاری محدود اجتماعی و سیاسی عمل می‌کنند که وابسته به باورها و منافع گروه‌های مختلف است.^۱

۴-۵- تطبیق با چالش‌های امروز

مشارکت سیاسی زنان

یکی از مسائل مهم در جوامع معاصر، به رسمیت شناختن حق مشارکت سیاسی زنان است. در حکومت مهدوی، زنان به‌عنوان مشاوران و اعضای فعال حکومت شناخته می‌شوند، همان‌طور که امام زمان (عج) به نقش زنان در نشر عدالت و کمک به قیام اشاره دارند.^۲ تطبیق این موضوع با وضعیت امروز نشان می‌دهد که علیرغم پیشرفت‌ها، هنوز سهم مشارکت زنان در بسیاری از جوامع محدود است.

بازتعریف نقش زنان

در حکومت مهدوی، نقش زنان به تربیت جامعه و مدیریت فرهنگی نیز گسترش می‌یابد و محدود به مسئولیت‌های جزئی نیست. این تطبیق نشان‌دهنده نیاز امروز به بازتعریف نقش زنان در فرهنگ‌سازی و توسعه اجتماعی است.

روایات مهدوی، تصویری نو از مشارکت و عدالت جنسیتی با محوریت زنان در عصر ظهور ترسیم می‌کنند. تفاوت بنیادین این الگو با امروز، در عدالت فراگیر و معنویت‌محور بودن آن است که رفع تبعیض را به شکلی کامل‌تر محقق می‌سازد. براساس روایات مهدوی، زنان در حکومت امام زمان (عج) با عدالت، مشارکت فعال و نقش مدیریتی حضور می‌یابند. این الگو، در مقایسه با امروز، تحقق کامل‌تری از عدالت و مشارکت را ارائه می‌دهد و الهام‌بخش جوامع معاصر است.

^۱ . موسسه بنیاد فرهنگی مهدی موعود (عج)، سیری در مباحث مهدویت، ص ۱۸۲.

^۲ . الغیبه، نعمانی، ص ۹۶.

نتیجه گیری

در منظومه فکری اسلام، زن به عنوان عنصر اساسی در ساختار خانوادگی و اجتماعی با جایگاهی مقدس و محترم شناخته می‌شود که مورد تأکید آیات قرآن و روایات معصومین علیهم‌السلام قرار دارد. روایات مهدوی نیز جایگاه ویژه‌ای برای زنان قائل شده‌اند، به‌طوری‌که حضور و نقش‌آفرینی فعال آنان در قیام و حکومت مهدوی به صراحت اشاره شده است. این روایات نه تنها نقش زنان را محدود به امور خانوادگی نمی‌دانند، بلکه آنان را در صفوف یاران مهدی (عج)، در سفرهای عدالت‌خواهانه، و در عرصه‌های سیاسی و فرهنگی نیز نقش مهم و مؤثری معرفی می‌کنند. توانمندی‌ها، نقش‌های الگویی و کارکردهای زنان در این روایات، نشان‌دهنده اعتقاد قوی اسلام به قدرت و جایگاه زنان در تحقق اهداف عدالت‌محورانه و معنوی حکومت مهدوی است. در مقایسه با وضعیت معاصر، این روایات پاسخ‌های روشنی برای چالش‌های مربوط به جایگاه و نقش زنان در جامعه ارائه می‌دهند. نسبت به محدودیت‌ها و نابرابری‌های رایج در اکثر جوامع، روایات مهدوی بر مشارکت فعال، حضور مؤثر و جایگاه مدیریتی زنان تأکید دارند و بر تغییر نگرش‌ها در جهت برابری و عدالت علمی و عملی تأکید می‌کنند. ارزیابی تطبیقی نشان می‌دهد که تحقق کامل این روایات نیازمند اصلاح ساختارهای فرهنگی و اجتماعی است؛ اما در عین حال، الگوی انسانی و متعالی از زن در حکومت مهدوی، آینده‌ای نویدبخش برای زنان و جامعه بشریت فراهم می‌کند که در آن، نقش، حقوق و کارکردهای آنان به رسمیت شناخته و تقویت می‌شود، و تحقق این آرمان‌ها می‌تواند مسیر توسعه و تعالی انسانی را هموارتر کند.

منابع

*قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، *کمال الدین و تمام النعمه*، ترجمه: علی اکبر غفاری، قم: انتشارات دفتر انتشارات اسلامی وابسته به مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۹۳ ش.
۲. اخطب خوارزم، موفق بن احمد، *المناقب*، قم: انتشارات دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۸۳ ش.
۳. پاکروان، مهین. *تکامل عقول زنان در عصر ظهور*، قم: انتشارات شباب الجنه، ۱۳۸۶ ش.
۴. پاینده، ابوالقاسم، *نهج الفصاحه*، تهران: انتشارات دارالعلم، ۱۳۹۰ ش.
۵. جوادی آملی، عبدالله، *زن در آینه جلال و جمال*، قم: انتشارات اسراء، ۱۳۸۵ ش.
۶. سبط النبی، *زن و یاری موعود*، تهران: انتشارات سبط النبی، ۱۳۸۸ ش.
۷. صافی گلپایگانی، لطف الله، *نوید امن و امان در سایه دولت مهدی*، قم: انتشارات کتاب جمکران وابسته به مسجد مقدس جمکران، ۱۳۹۰ ش.
۸. طبسی، محمدجواد، *زنان در حکومت مهدوی*، تهران: انتشارات موسسه تحقیقاتی مهدی موعود (عج)، ۱۳۸۱ ش.
۹. علایی رحمانی، فاطمه، *نقش اجتماعی زنان در زمینه سازی حکومت مهدوی*، فصلنامه پژوهش های اجتماعی اسلامی، ش ۱۰۲، ۱۳۹۵ ش.
۱۰. غزالی، محمد بن محمد، *زنان بین سنت های کهن و جدید*، تهران: انتشارات احسان، ۱۳۸۱ ش.
۱۱. کورانی، علی، *عصر ظهور*، مترجم: عباس جلالی، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر (سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ و نشر)، ۱۳۶۹ ش.
۱۲. کوشاری، رضا، *وضعیت زنان در آخر الزمان*، تهران: انتشارات تهذیب، ۱۳۸۹ ش.
۱۳. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، قم: انتشارات حوزه علمیه اسلامی، ۱۳۶۳ ش.
۱۴. مطهری، مرتضی، *نظام حقوق زن در اسلام*، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۱ ش.

۱۵. موسسه بنیاد فرهنگی مهدی موعود (عج)، *سیری در مباحث مهدویت*، تهران: انتشارات موسسه بنیاد فرهنگی مهدی موعود (عج)، ۱۳۹۵ ش.
۱۶. مسافر، زهرا، *حکومت مهدوی و سیمای دولت کریمه*، قم: انتشارات دامینه، ۱۳۸۶ ش.
۱۷. مجلسی، محمدباقر، *بحار/انوار*، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۸۴ ش.
۱۸. نعمانی، ابوزینب، *الغیبه*، تهران: انتشارات انوار الهدی، ۱۳۸۰ ش.